Myter, vanföreställningar och felaktigheter om skogsfinnar

Lars-Olof Herou

Myter om resan till Sverige och nedsättningen

Skogsfinnen kom ofta ensam med en ko och en näve råg. Han hade då färdats runt Bottenviken.
Det finns inga säkra uppgifter om någon som färdats landvägen från Finland, vilket också verkar vara en väldig omväg. Med stor säkerhet kom alla finnar vattenvägen till Sverige – de flesta troligen via Gävle eller Stockholm, men säkert förekom även andra hamnar.
Att släpa en ko med sig verkar ganska onödigt. Däremot kan man tänka sig att de hade med sig av den speciella fallrågen för utsäde. Dessutom kom nog ofta hela familjer tillsammans.
Redan efter några år finns exempel på skogsfinnar med stora djurbesättningar, vilket tyder på att en del tycks ha varit ganska välbeställda vid ankomsten.

Han bodde oupptäckt i skogen i flera år innan någon svensk hittade honom.
Ett helt orimligt påstående med tanke på alla jakt- och fisketurer som även svenskar gjorde. Ingen kan leva ett nybyggarliv i skogen utan att lämna spår. Myndigheterna vakade nog också ordentligt över sina marker och var mån om att få in alla skattepengar som var möjliga.

Frun kom efter och hittade på honom genom att ropa och sjunga, då kände han igen hennes röst.
En vandringsägen som berättas från flera håll. Som tidigare nämnts så följdes väl oftast familjen åt till Sverige.
Det finns dock belagt fall i domböcker där hustrun stannat i Finland, men då hon kommit efter och letat reda på sin man, så hade han en annan kvinna. Det kan alltså finnas en viss verklighet bakom sägnen, men att sedan samma historia utbroderats en del och berättats från alla möjliga andra håll.

Finnen byggde alltid högt upp i en sydsluttning.
Det här är en seglivad föreställning som återkommer även i ny litteratur. Anledningen är förmodligen den att många finnbosättningar legat högt och i sydläge. Det har dock tydligt framkommit att det gäller de nybyggen som kommit till då de bästa lägena, i närheten av sjöar och på näs, var upptagna. Om skogsfinnen hade ett fritt val så valde han oftast en plats med närhet till fiskevatten.

Finnar och svenskar låg ständigt i fejd med varandra.
Det var ofta stridigheter om gränser och äganderätt, vilket återspeglar sig i domböckerna. Visst förekom bråk mellan svenskar och finnar, men ändå vanligare mellan finnarna själva – ofta inom samma familj.

Myndigheterna förföljde finnarna och de behandlades orättvist.
Det finns ingenting som tyder på att skogsfinnarna skulle ha blivit sämre behandlade av de rättsvårdande myndigheterna än andra medborgare i kungariket Sverige. Ett tecken på att finnarna litade på domstolarna var att de oftare vände sig dit än vad svenskarna gjorde, vilket de säkerligen inte gjort om de ansett sig orättvist behandlade.

Andra vanföreställningar

Skogsfinnarna var alla fattiga och bodde uselt i dragiga och rökiga pörten.
Många av skogsfinnarna blev, som tidigare nämnts, snabbt välbeställda. Andra förblev säkert fattiga "lösfinnar" och bodde som inhyses i hela sitt liv. Sådana skillnader fanns också i svenskbygden. Det var först senare, på 1800-talet, som överbefolkningen på finnskogarna gjorde att man då kan tala om ett "trasproletariat". Men förhållandena bland svenskarna vid denna tid var inte mycket bättre.
De skogsfinska rökstugorna var på många sätt ett mera ekonomiskt boende än i den tidens dragiga svenskstugor.
Man tände i rökugnen på morgonen och den stora stenugnen magasinerade värmen ända till nästa dag.
Då man hos de mera välbeställda finnarna i Värmland ville ha en "fin" svenskstuga så revs inte rökstugan, utan svenskstugan byggdes ihop med den tidigare bostaden. Det visar att finnen var mån om att vid behov fortfarande kunna använda den goda värmen i sin rökstuga.

Rökstuga med tillbyggd svenskstuga i Spettungen, Lekvattnets socken.
Teckning av Nils Keyland 1899.

De var inte bofasta utan drog omkring och svedjade och förstörde skogen.

Många av de skogsfinnar som kom över från Finland skattlade sina nybyggen inom föreskriven tid (oftast sex år) men alla kunde inte, eller ville inte, ta upp hemman. Man är oenig om hur många finnar som kom till Sverige under perioden 1580-1640, men det kan ha varit 12.000 – 20.000 personer. Det är uppenbart att många av dem inte blev bofasta på en gång, om någonsin. Men de skaror som behövdes vid svedjandet blev snart överflödiga eftersom, speciellt i Bergslagen, svedjeförbudet kom tidigt.
Det är uppenbart att skogsfinnarna endast använt en försvinnande liten del av den svenska granskogen för sitt svedjande.

Svedjande var en primitiv form av åkerbruk.

Det finns många olika slag av svedjebruk runt hela vår jord. Det svedjebruk som finnarna bedrev var i granskog och kallades ´huuhta´. Det råder en del oenighet om hur stora skördar man kunde få från en huuhtasvedja, men om inte skörden slog fel, så gav det mångdubbelt mer än på svenskarnas åkrar. Det brukar talas om att en liter utsäde gav 100 liter i skörd (100-falt) men det finns siffror som talar om tusenfalt under gynnsamma år. Även om man räknar så försiktigt som 10-falt igen, så är det ändå mycket bättre återbäring än de 3-5 gånger som brukade vara utfallet på en svensk åker. Man kan alltså knappast prata om ett primitivt åkerbruk.

Alla skogsfinnar sysslade med magi och var trollkunniga.

Visst förekom det en del trolldomsmål mot finnar vid tingsrätterna och finnarnas rykte som trollkunniga var grundmurat. En hel del av det magiska hänger samman med Kalevalatraditionen och de magiska handlingar och besvärjelser som förts vidare genom generationer. Helt klart finns mycket magi i den finska "folksjälen", men märkligt nog så fanns det inga finska "trollkäringar" inblandade i de stora häxprocesserna i Sverige.
Även om det fanns en hel del trolldomstro bland skogsfinnarna, så kunde inte alla trolla. Det var nog så att många finnar ville underhålla "trolldomsrädslan" hos svenskarna – då fick man vara ifred i sina skogar.

Felaktigheter om ortnamn

Lokala och andra "experters" förklaringar.

De finska ortnamnen har genom tiderna förvanskats på olika sätt, av lantmätare, kartritare och andra.
Ett vanligt sätt att skriva ortnamn på finnmarkskartor är att första leden är ett hopdraget finskt ord och efterleden ett svenskt. Det har ibland lett till riktiga "tårta på tårta-ord". T.ex. Purobäcken och Lammitjärn, som skulle bli Bäckbäcken och Tjärntjärn om de skrevs helt på svenska.

Om man frågar en person från trakten om ett svårförklarligt ortnamn, så händer det ofta att han eller hon kommer med en "hemsnickrad" förklaring. Det har då utbildats en speciell tradition om de namn vars ursprungliga betydelse glömts bort. De finska namnen får då en" tillyxad" svensk förklaring.
I andra fall kan en person som är hemmastadd i det finska språket försökt sig på att göra om den savolaxiska finskan till riksfinska. Det som visserligen kan vara en förändrad form av det ursprungligt savolaxiska namnet, görs då om igen till en riksfinsk form som aldrig använts på finnskogen. Den form som skrivs ut på kartorna bör vara en form som ligger nära det uttal som använts av skogsfinnarna själva.

Felaktigheter om släktnamn

Från Havuinen till Honkainen.

Lång-Kristoffer Jönsson i Sundsjön har ända sedan mitten av 1800-talet och fram i modern tid, fått bära det felaktiga släktnamnet Havuinen. Redan för över 20 år sedan påpekades detta [1], men fortfarande skrivs det artiklar om Lång-Kristoffer med det felaktiga släktnamnet. Det har nu slutgiltigt bevisats att det riktiga namnet är Honkainen. [2]

Hotakka är inte knutet till Olof Larsson i Lekaråsen.

Det har i äldre litteratur påstått att en av de allra första finnarna i östra Värmland, Olof Larsson i Lekaråsen, Gåsborns sn, skulle ha varit av släkten Hotakka. Det troliga är att skribenterna blivit lurade av Gottlunds uppgift att en Hotakka skulle ha bott i Lekaråsen. Det är frågan om Johan Henriksson, som även benämns "Hudock". Han vistades en kortare tid i Lekaråsen, nästan 100 år senare än Olof Larsson tog upp torpet 1610. [3]
Något säkert släktnamn på Olof Larsson har inte gått att få fram.

Från Muhoinen till Mäkeläinen.

Ett förargligt, men förståeligt, misstag för 20 år sedan, gjorde att släktnamnet Muhoinen kom att användas på Jacob Jacobsson i Skärfjäll, Äppelbo sn. Mycket större konsekvenser fick det felaktiga namnet på hans mer beryktade halvbror i Hällefors Finnmark, den sedermera avrättade Mats Jacobsson i Mången. Den felaktiga tolkningen av släktnamnet för 20 år sedan har gjort att släkten i Mången nu allmänt kallats Muhoinen då det skall vara Mäkeläinen. [4]

Släktnamnet Osmi har aldrig existerat.

Per Persson i Södra Hörken är en av de första finnarna som nämns i Ljusnarsberg - redan 1607. Han har i många skrifter kallats Per Persson Osmi och gör det ibland än idag. Det påstådda släktnamnet har, enligt vad jag tror, tillkommit på det sättet att det i någon skattelängd stått Per Persson Osm. Det betyder att han betalade skatt i osmundsjärn. Någon (Odelstjerna?) har tolkat punkten som ett -i. och trott det vara ett släktnamn Osmi. Felaktigheten har sedan följt med genom åren. [5]
Något släktnamn Osmi har aldrig existerat ens i Finland.

Värri är det rätta släktnamnet

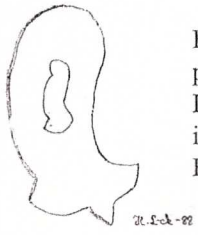
I Ljusnars-Kopparberg en hembygdsbok från 1960, introduceras ett konstruerat finskt släktnamn Verduinen som tolkning på det, än idag förekommande, namnet Werre. De flesta skogsfinska släktnamn slutar på –inen, men inte alla. I detta fall är den finska formen Värri. Någon Verduinen har aldrig funnits, varken i Ljusnarsberg eller i Finland. [6]

Referenser

Det skogsfinska kulturarvet (2001)
Maud Wedin: Den skogsfinska kolonisationen i Norrland (2007)

Noter till släktnamnen

1) Finnmarken förr och nu 1988:2. – s. 10
2) Jan Myhrvold i Värmlands Anor 2008:2
3) Finnmarken förr och nu 1989:1. – s. 21-22
4) Finnmarken förr och nu 2009:1. – s. 25
5) Finnmarken förr och nu 1996:2. – s. 17.
6) Finnmarken förr och nu 2002:1. – s. 17-18

Ett originellt låsbeslag på en loftbod från Lönnkvistens gård i Nitten, Grangärde Finnmark.

Teckning: Hélène Littmarck Holmdahl